

Kemalizm'in Cumhuriyetçilik Diye Bir İlkesi Var mı?

Orhan Dilber
2007

RESMİ
İDEOLOJİ
SÖZLÜĞÜ

Özgür Üniversite
Yayınları

İçindekiler

- Sivas Kongresi Adında Cumhuriyet Geçen Bir Partinin İlk Kongresi Olabilir mi? s. 3
- Aydınlatıcı Bir Belge s. 5
- Cumhuriyet Partisi mi Üçüncü Meşrutiyet Partisi mi?... s. 8
- Kuvayı Milliye'nin Milliliği neyi İfade Eder? s. 10
- Osmanlılık Nasıl Bir Milliyetçiliği Temsil Ediyordu? s. 12
- İttihat Terakkici Jön Türkler'in Farkı s. 15
- İki Meşrutiyet Arasında Abdülhamit'in İslamcı Osmanlılığı s. 16
- Birinci Meclis Her şey Olabilir Laik bir Cumhuriyetin Temellerinin Atıldığı Yer Olamaz s. 18
- 19 Mayıs'tan Önce Anadolu'da Bir Cumhuriyet Girişimi Vardı s. 21
- TKP Önderleri Hilafeti ve Saltanatı Kurtarmak İçin mi Anadolu'ya Gelmişti; Cumhuriyete karşı Oldukları İçin mi Katledildiler? s. 24
- Emperyalistlerin Sev'r'den Vaz Geçip Lozan'a Razi Olmalarının Asıl Nedeni Rus Devriminin Gelişmesidir. s. 27

Cumhuriyetçilik Atatürk ilkeleri diye de tarif edilen ve Cumhuriyet Halk Partisinin simgesi altı okta ifade bulan ilkelerden biri, hatta birincisidir. Daha sonra da, adının Türkiye Cumhuriyeti olması yeterli ve inandırıcı olmadığı için olsa gerek, T.C. Anayasasının temel ilkeleri arasına da diğer beş kardeşi ile birlikte bir daha yazılmıştır.

Adı Cumhuriyet Halk Partisi olan bir partinin ilkelerinin başında Cumhuriyetçilik ilkesinin gelmesi, adı Türkiye Cumhuriyeti olan devletin anayasasına bu altı okla birlikte Cumhuriyetçilik ilkesinin alınması gayet tabii görünebilir. Hatta Atatürk hakkında sonradan yaratılan efsaneleri sahi sanırsanız, küçük Mustafa'nın taa dayısının tarlasında kargaları kovaladığı zamandan beri, cumhuriyet kurmayı düşündüğüne inanıp, bu ilkenin Atatürk ilkelerinin en temel ilkesi olduğu kanaatine varabilirsiniz.

Halbuki eğer Mustafa Kemal'in adıyla anılan hareketi CHP ile özdeşleştirebiliyor isek ve Sivas kongresinin bu partinin kuruluş kongresi olduğu doğru ise, Altı Ok'tan Cumhuriyetçilik ile ilgili olanı bu hareketin temel özelliği olarak anılmayı en az hak edenlerden biridir.

Sivas Kongresi Adında Cumhuriyet Geçen Bir Partinin İlk Kongresi Olabilir mi?

Sivas Kongresi, resmen ve türlü gayrı resmi yorumlarda Cumhuriyet Halk Partisinin ilk kongresi olarak kabul edilir. Aynı zamanda da Cumhuriyetin temellerinin atıldığı dönüm noktası olarak anılır. Bu bakımdan CHP'nin Altı Ok'undan biri olan Cumhuriyetçilik ilkesinin ne kadar ilke olduğunun anlaşılması için de Sivas Kongresi iyi bir gözlem imkanı sunar.

Sivas Kongresi'ne katılan temsilciler şu yemini etmişlerdir:

"Yüce halifelik ve saltanat makamlarına, islamiyete, devlete, millete ve memlekete manen ve maddeten hizmetten başka

bir gaye ve emelimiz olmadığından ötürü, kongre görüşmeleri devam ettiği sürece, kişisel ve siyasi ihtirastan ve particilik amaçlarından uzak bir azim ve iman ile çalışacağıma ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ihyasına çalışmayacağıma namusum ve bütün kutsal saydığım şeyler adına yemin ederim.” (altını ben çizdim.-OD)

Bu sözlere bakıldığında bu yeminle yola çıkanların, baştan itibaren hilafet ve saltanatı kaldırıp bir cumhuriyet kurmak üzere hareket ettikleri herhalde en son akla gelmesi gereken şey olsa gerektir. Aksine hilafet ve saltanat makamları yüceltilmekte ve bu makamlara bağlılık yemini edilmektedir; bu yeminde olduğu gibi kongrenin tümüne de aynı yaklaşım damgasını vurur. Tabii siyasette marifetin yalan ve çarpıtma ile kandırmaca olduğuna inananlar az değildir. Böyle düşünenler, sonradan geri dönüp baktıklarında, bu aykırılığı asıl amaca ulaşmak için, bu amacı gizleyerek uygulanan ustaca bir taktik olarak yorumlayabilir. Nitekim Türkiye Cumhuriyetinin resmi tarihini yazanlar böyle yapmışlardır. Hakim ideoloji de bu resmi tarih üzerinde yükseldiği için, bu yorum öteden beri hakim ve yaygın olan inancı ifade etmektedir.

Oysa gerçek bu değildir. Geçmişe resmi tarihin gözlüğünden bakılınca doğan bu yanılsama, olaylar gelişim seyri içinde ele alındığı zaman daha iyi görülür.

Sivas Kongresinin toplanmasına giden süreç 1919 haziranından itibaren, Amasya Tamimi ile başlamıştır ve Erzurum Kongresi de bu kongrenin bir nevi ön hazırlığı olarak görülmelidir. Erzurum Kongresinde kabul edilen karar metni de, Sivas Kongresinde edilen yemin ile aynı amaca işaret etmektedir zaten:

“Osmanlı Vatanı'nın bütünlüğü, ulusal bağımsızlığın sağlanması, saltanat ve hilafet makamlarının korunması için, Kuvayı Milliye'yi etkin ve ulusal iradeyi hakim kılmak esastır.”

Aydınlatıcı Bir Belge

Ayrıca Erzurum Kongresinden sonra ve Sivas Kongresi'nin toplanmasından hemen önce, Mustafa Kemal'in Sivas'tan padişaha 29 ağustos 1919'da gönderdiği mektup da aynı doğrultudadır. Bu mektubun «Kuvayı Milliye Başkumandanı M. Kemal» imzasıyla gönderilmesi de rastgele bir şey değildir; Mustafa Kemal'i bağladığı gibi, Kuvayı Milliye hareketini temsil ettiğini de anlatır.

Fransız İstihbarat görevlisi Denizci teğmen Rollin'in Paris'e 20 eylül 1919 tarihli raporunda aktardığı söz konusu mektupta Mustafa Kemal, Rauf beyin ismini de kendisi ile birlikte anmaktadır. Rauf Beyin adının bilhassa vurgulanması boşuna değildir. Bu mektupta Kuvayı Milliye hareketinin başında yer alan diğer Şark Cephesi komutanlarının değil, Rauf Beyin adının geçmesi tesadüf değildir; hatta hareketin karakterini temsil bakımından önemli bir ayrıntıdır. Orbay soyadını alacak olan Hüseyin Rauf Bey, aynı zamanda Padişah adına Mondros Mütarekesini imzalayan zamanın Bahriye Nazırı ve ünlü bir komutandır. Saltanata ve bilhassa hilafete bağlılığı da bilinen bir kişidir. Nitekim Rauf Bey sonraları Lozan görüşmeleri sırasında Mondros'u hatırlatmasıyla ve özellikle de hilafetin kaldırılmasına muhalefetiyle bu kimliğine uygun davranacaktır.

Bu bakımdan Mustafa Kemal'in mektubunda onun adını zikretmesi aynı zamanda kendisi ve Rauf Bey'in adıyla anılan hareketin Mondros'ta imzalanan ateşkese ve Padişah'a bağlılığın bir işareti olarak görülmelidir. Öte yandan Mustafa Kemal'in kendisi de Mondros'ta belirlenen egemenlik alanı üzerindeki karışıklıkları önlemek devletin bu alandaki egemenliğini yeniden tesis etmek gibi özel bir görevle 9. Ordu müfettişi olarak özenle seçilip Samsun'a gönderilmiştir. Ama Mustafa Kemal'in sembolik olarak ve kısa bir süreliğine de olsa üstlendiği önceki görevi de herhangi bir görev değildir. Mustafa Kemal yine Mondros mütarekesinin şartları gereği Yıldırım Orduları Grubu denen özel ordu birliğinin komutasını Liman von Sanders'ten devralarak bir anlamda bu birliğin tasfiye memurluğu gibi bir görevin komutanı idi. Adını Yıldırım lakabı

ile bilinen Sultan Beyazıd'dan alan ve Alman genel Kurmayının komutası altındaki bu birliğin görevi Suriye, Filistin, Irak Cephesinde özel bir hareketi yürütmek idi. Ama Mondros mütarekesi ile birlikte bu ordunun hareket alanı esas olarak İngiltere ve Fransa'ya bırakılacaktı. Bir bakıma 9.uncu ordu müfettişi olmadan önce Mustafa Kemal «ordusuz ama bir paşa» idi ama aynı zamanda sembolik biçimde de olsa hiyerarşik bakımdan doğu cephesinin diğer komutanlarının üzerinde görülebilecek bir pozisyonda idi.

İşte Padişah'a yazılan bu mektupta adı zikredilenlerin bu kimlikleri hatırlandığı zaman, mektubun ne anlama geldiği değilse bile, ne anlama gelmediği açıkça anlaşılabilir. Bu aynı zamanda bu mektubun peşinden toplanacak olan Sivas kongresinin ve bu kongreden doğacak siyasi hareketin mahiyetinin anlaşılmasında da önemli bir hatırlamadır.

Söz konusu mektup, önce gayri Müslim Osmanlı tebasının vergi ödemekten kaçınmasından, padişaha ve devlete bağlılıklarının kalmadığından söz etmektedir. Sonra İzmir ve Aydın'ı işgal eden Yunanlıların yaptıklarına değinmektedir. Bunların ardından da iktidarsız kalmakla suçlanan Damat Ferit hükümetinden şikayet edilmektedir. İşgal kuvvetlerinin kuklası gibi hareket ettiği söylenen, özellikle de İzmir ve Aydın'da Yunanlıların yaptıklarından sorumlu tutulan Ferit Paşa «devlete ve dine ihanet içinde» olmakla suçlanarak, görevden alınıp Yüce Divan'da yargılanması talep edilmektedir. Bu temalar Sivas kongresinde ve Birinci Meclisin açılışında da hemen hemen aynen tekrar edilecektir. Bu mektupta ayrıca Mustafa Kemal'in, bağlılığını tekrarladığı sultana daha üstün bir hizmet sunmaya daha müsait ve amade olduğunu anlatma gayreti göze çarpmaktadır. Kuşkusuz Ferit Paşa hakkındaki tespitler gerçekte bağdaşmaz şeyler değildir; lakin bu mektubun bir cumhuriyet ilanı için hazırlanmakta olan bir hareketin önderleri tarafından kaleme alındığını söylemek için bin şahit bulunsa bile yetmez.

Mektupta daha çok padişaha bağlılık vurgusu, Ferit Paşa hükümetinin eleştirisi ve özellikle yenilginin sorumlusu olarak

görülen İttihat ve Terakki Partisinden kendilerini özenle ayırt etme gayreti göze çarpmaktadır.

Şu çarpıcı bölüm buna tanıklık eder:

"... *Bu iktidarsız hükümet açıkça imparatorluğun tüm güçlerine, yani milletin tamamına açıkça savaş ilan etmiş bulunmaktadır. Halbuki bu takdirde kendisinin de hiçbir varlık sebebi kalmayacağını görmemektedir! Zatı şahanenizin, bu gerçeği görmeyen daha doğrusu görmek istemeyen hükümeti, ömrünü biraz daha uzatma gayreti içindedir. Bu amaçla kimi kişisel sorunlar icat etmektedir. Anadolu'da bugün muazzam bir şafak gibi yükselen milli ve kutsal hareketin, bu hareketin başında olan bendeniz ile Rauf Beyin tertiplerinin bir sonucu olduğunu ve bu hareketin İttihat ve Terakki zihniyetinin bir tezahürü olduğunu öne sürmektedir.*

Sultanım! Bu manevra bu iktidarsız hükümetin ömrünü ancak kısa bir müddet için uzatabilecek olan bir iftiradır. Zira 600 yıldır deraadete bağlı uysal bir toplumu on gün içinde birleşmiş ve kararlı bir kütle haline getirmek iki üç kişinin marifeti olamaz. Böyle bir şey ancak mazlum bir milletin zekasının ürünü olabilir.

Bu milletin bağrındaki kaynaşmanın nedenlerini zatı şahanenize anlatmayı bir dini ve milli görev addetmekteyim."

Bu nedenler kaba hatlarıyla İttihat Terakki ve onu izleyen hükümetlerin kötü yönetimlerinin yarattığı hoşnutsuzluk ve tepkiler ile Osmanlı tebasına mensup olan gayrı Müslim unsurların bu hükümetlerin zaaflarından ve işgal koşullarından yararlanarak başlattıkları merkezkaç hareketlerin yarattığı endişeler olarak özetlenebilir. Ama sonuçta somut bir hedefe varmaktadır:

"*Ama nihayet Ferit Paşa denen kabus sayesinde bu millet kendi güçlerinden başka bir kurtuluş umudu olmadığını idrak etmiştir.*

...Sultanım!

Bundan böyle milleti saran bu kaynaşmanın önünü hiçbir güç alamaz. Bugün iman ve kararlılıkla hareket halinde

olan bu milletin bir tek arzusu vardır ki o da, zatı şahanenizi bizzat başında görmektir. Bir milletin topyekün birleşmesinden doğan bu kuvvet zatı Şahanenizin emirlerini beklemektedir; ki zatı şahanenizin vatanın selametinden başka bir amacı olmadığına da kanidir. Bu kuvvet bilmektedir ki, İslam ümmetinin halifesi Müslümanların kıyıma uğramasına neden olan yöneticileri hükümetten kovup adalete teslim edecek ve böylelikle milli duyguların en büyük ve en sadık tercümanı olarak milletin bölünmesini önleyecektir. Anadolu'daki durumun tek çaresi burada yatmaktadır.” (Evin Çiçek Arşivi'nden)

Cumhuriyet Partisi mi Üçüncü Meşrutiyet Partisi mi?

Doğrusu bu mektuptaki yaklaşım Sivas Kongresine de yansımıştır; hatta bu daha kongreye katılanların ettiği yemine görülmektedir. Ama söz konusu yemin metni bu malum içeriğinin ötesinde bir başka bakımdan dikkat çekicidir. Bu yemin metni kongrenin ilk üç günü boyunca tartışılmış ve ancak bu tartışmaların ardından son şeklini almıştır. Bu metinde dikkat çeken bir husus, kongrenin kendini özenle İttihat ve Terakki'den ayırmak istemesidir. Bir diğer ilginç husus ise, kongrenin «*kişisel ve siyasi ihtirastan ve particilik amaçlarından uzak bir azim ve iman ile*» çalışacağını belirtmesidir. Esasen Erzurum kongresi kararlarında da benzer bir kayıt vardır:

“*İşbu Cemiyet (Erzurum Kongresinde ayrı ayrı cemiyetlerin birleştirilmesiyle ortaya çıkan Doğu Anadolu Müdafayı Hukuk Cemiyeti) her türlü fırkacılık akımlarından tamamen uzaktır. Müslüman Vatandaşların tümü, Cemiyetin doğal üyeleri sayılır*”.

Ama Sivas'ta edilen yemin metninde, anlamsız görünen tartışmalar sonucunda, particilik güdülmeyeceği hakkındaki sözlerin önüne eklenen «*kongre görüşmeleri devam ettiği sürece*» vurgusu bir farklılığa işaret eder. Bu sözcükler yemin metni hakkındaki tartışmalar sırasında Mustafa Kemal'in ısrarı üzerine eklenmiştir.

Bu ek vurgudan anlaşılmaktadır ki, «*kongre boyunca*» particilik yapılmayacağı, ama kongrenin peşinden particilik

yapmanın önünde bir engel olmaması istenmektedir. Adeta particilik amacı için çalışma konusundaki kısıtlamanın sadece kongre müzakereleriyle sınırlı kalması istenmiş gibidir. Gidişata bakıldığında da bu yorum makul gözükmektedir. Özellikle İttihat Terakki'den kendini ayırma kaygısı da anlamlıdır. Nitekim bu kongre Halk Fırkası'nın kurulması yolundaki önemli temel taşlarından biri olmuştur. Bu bakımdan sonradan bu kongrenin Halk Fırkasının kuruluş kongresi olarak benimsenmesi yersiz değildir. Besbelli ki bu kongreden sadece İttihat ve Terakki'ye alternatif bir yeni parti çıkması değil, eski dönemin siyasi ekiplerinin hepsine alternatif yeni bir partinin çıkması planlanmıştır. Zira İttihat Terakki zaten savaşın sona ermesi ile birlikte fiilen dağılmış ve şefleri ülkeyi terk etmiş durumdadır. Kuvayı Milliyecilerin bilhassa hedef aldıkları sadrazam Ferit Paşa ise, İttihatçıların rakibi Hürriyet ve İtilaf Partisindedir.

Bu itibarla Kuvayı Milliye hareketinin kendilerini İkinci Meşrutiyet hareketini temsil eden bu iki partinin yerine yeni bir parti olarak kabul ettirme arayışında olduğunu düşünmek zorlama değildir. Ama hedeflenen partinin cumhuriyetçi bir parti olmayacağı besbellidir; hatta daha açık söylemek gerekir ki bu kongre «üçüncü bir meşrutiyetin» peşinde bir kongre görünümündedir.

Erzurum Sivas kongrelerinde olduğu gibi, bunların peşinden kurulacak olan Büyük Millet Meclisi'ne katılanların genel eğilimi de «vatanın (mülkün) sahibi» kabul edilen padişaha ve «milletin» dini lideri kabul edilen halifeye bağlılık temelinde bir «vatanseverlik»tir. Bu meclise damgasını vuran siyasi eğilim de cumhuriyetten ziyade meşruti bir monarşi arayışdır. Sonradan resmi tarihin üreteceği safsatalar bir yana, bu konuda istifham yaratacak en ufak bir belirti dahi yoktur.

Bununla birlikte bu meşrutiyetçilikten Cumhuriyetçiliğe geçişin nasıl ve hangi etkenler sonucunda olduğunu anlayabilmek için evvela bu hareketin «milli» karakterinin ne anlama geldiğini hatırlamak gerekir. Bu sayede Kuvayı Milliye hareketi ile İttihat ve Terakki arasındaki asıl farklılıkları kavramak kolaylaşır. Özellikle de emperyalist devletlerin bu

«milli» harekete ilişkin tutumları ve bilhassa ne zaman ve neden ipleri ellerinde olan bir Cumhuriyete razı olmaya karar verdikleri ancak bu ışık altında görünür hale gelir.

Kuvayı Milliye'nin Milliliği neyi İfade Eder?

Sivas Kongresine ve onun ürünü olan harekete yansıyan duygu ve düşüncelerin işgal altındaki Osmanlı topraklarının elden gitmesine karşı milli bir tepkiyi yansıttığını söylemek yanlış olmaz. Bu itibarla bu hareketin kendini Kuvayı Milliye diye tanımlaması da gayet tabiidir. Üstelik kongredeki en hararetli tartışmalardan birinin Amerikan Mandası tartışması olması ve bu manda seçeneğinin red edilip Mondros mütarekesi sınırlarına sadık bir «tam bağımsızlık» fikrinin benimsenmesi de bunu doğrular. Bu anlamda kongrenin temsil ettiği hareketin bağımsızlıkçı ve millici bir hareket olduğunu tartışmaya gerek yoktur. Ama nasıl bir bağımsızlık ve nasıl bir millilik olduğu üzerinde düşünmeye gerek vardır.

Söz konusu hareketi oluşturanların başında emperyalistler arasındaki ilk büyük ve dünya çapındaki kapışmada Osmanlı İmparatorluğunun bekası ve bilhassa büyüyüp güçlenmesi gibi bir «milli dava uğruna» savaşmış ve (resmi tarih «biz yenilmedik yanlış müttefiklerimizin yenilgisinin ceremesini çektik» dese de) yenik düşmüş bir ordunun komutanları yer almaktadır. Yenik düşmüş ve yenilgiyi hazmedemeyen, hatta savaşın sonucunda galip devletlerin onlara reva gördüğü muameleyi haksız bularak tepki gösteren «vatanseverlerdir» bunlar. O zamanın telakkisine göre de vatan Halife-Padişaha emanet olan Osmanlı mülküdür, vatanseverlik de devlete yani Padişaha bağlılıkla ölçülen bir özelliktir.

Bu idrak içinde, maruz kaldıkları muameleyi bir türlü kabul edememekte ve bu durumu, bir yolunu bulup da değiştirmek için fırsat kollamaktadırlar. Bunun için de sahip oldukları gücü, yani komuta ettikleri silahlı kuvvetleri (Mondros Mütarekesinin amir hükümleri çerçevesinde kalmaya dikkat ederek) ellerinden bırakmamakta direnen subaylar bu hareketi başlatanların başını çekmektedirler. Bu anlamıyla anlaşıldığında

bu hareketin kendini Kuvayı Milliye diye adlandırmasında bir gariplik yoktur. Garip ve daha doğrusu yanlış olan, sonradan resmi tarihe çarpıtılarak yazıldığı ve bu tarihe yarım yamalak malumatlarla yaklaşp, akıntısına kapılanların sandığı gibi, bu hareketin emperyalizme karşı bir ulusal kurtuluş hareketi gibi görülmesidir.

Bu ayrıntı gibi görünen husus anlaşılmadığı takdirde ne Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine geçişin mahiyeti kavranabilir, ne de bu cumhuriyeti kuran siyasi hareketin ilkeleri olarak kabul edilen ve kurulan cumhuriyetin temellerini tarif eden 6 okun ne anlama geldiği anlaşılabilir.

Bu bakımdan Kuvayı Milliye hareketi hem milli bir harekettir hem de doğup geliştiği tarihsel dönemde ortaya çıkan ulusal kurtuluş hareketlerinden farklı bir milliliği temsil eden bir harekettir. Bir nevi «devlet milliyetçiliği»dir, daha doğrusu, Leninist terimlerle ifade etmek gerekir ise, bir ezen ulus milliyetçiliğidir. Aynı terminolojiye göre, kendi vatanlarında siyasi/şekli olarak bile egemen olması engellenen ulusların kendi devletlerini kurmak için yöneldikleri hareketlere ise, ulusal kurtuluş hareketleri denir ve bunların milliyetçiliği ezen ulusların devlete dayalı milliyetçiliğinden ayırt edilir; edilmesi gerekir.

Cumhuriyetin Osmanlı devleti ile nasıl bir süreklilik içinde ortaya çıktığını anlamak için, «milli» kavramının Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ve Osmanlı devletini kurtarma kaygısında olanlar bakımından neyi ifade ettiğini hatırlamak ve ezen/ezilen ulus ayrımını akılda tutmak gerekir.

Bir de Osmanlı'nın son dönemlerinde uluslaşma akımının başını çeken ve genellikle yüzeysel bir yaklaşımla birbirine karıştırılan iki akımı ayırt etmeye ihtiyaç var. Yani «genç Osmanlılar» denen akım ile «jön Türkler» denen ve genel olarak «İttihatçı hareket» başlığı altında birbirine karıştırılan akımları ayırt etmek lazım. Zira bu ayırım aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunun emperyalist savaşta niçin ve hangi eğilimin ağır basmasıyla ittifak devletlerinin yanında yer

aldığının anlaşılmasına da ışık tutar.

Osmanlıcılık Nasıl Bir Milliyetçiliği Temsil Ediyordu?

Millilik daha doğrusu milliyetçilik kavramı esas olarak XIX. yüzyılda yayılmaya başlamıştır ve ulusal kurtuluş hareketleri emperyalist sömürge imparatorluklarını tehdit etmeden önce (bu tehdit 1917 devriminden sonra önem kazanıp gelişecektir) bağrında farklı ulusları hapis tutan büyük imparatorlukları tehdit eden bir gelişmeyi ifade eder. Alman ve Avusturya/Macaristan imparatorlukları emperyalist savaşın sonunda bu temelde parçalanacaktır. Onların müttefiki olarak savaşa katılan Osmanlı İmparatorluğu da topraklarını kemiren milliyetçilik hareketleriyle parçalanmakta olduğu için ve parçalanmanın önüne geçmek üzere savaşa bu kampta katıldı. Kuvayı Milliye hareketi ise, Osmanlıdan arta kalan topraklar üzerinde bu eğilimin sürekliliğini temsil eder; karşıt ya da aykırı bir eğilim değildir.

XIX. yüzyılın başından itibaren milliyetçilik akımları, Osmanlı İmparatorluğunun bünyesindeki farklı ulusal toplulukları başkaldırmaya ve İmparatorluğu özellikle batı cephesinden kemirerek küçültmeye başlamıştı. Bu gelişmeler karşısında Osmanlı imparatorluğunun bekasını ve bütünlüğünü sağlama kaygısıyla baş gösteren akımlardan biri de «Genç/yeni Osmanlılar» diye anılan harekettir. Esas olarak Fransız kültürü ile beslenmiş ve fiilen de Fransa ve İngiltere tarafından desteklenen bu hareket, aynı zamanda Tanzimat hareketinde kendini gösteren akımdır. Temel özelliği bir Osmanlıcılık ideolojisini oluşturma kaygısıdır. Bu hareketin başını çekenler arasında öne çıkanlar kimi bürokratlar ve bilhassa Avrupa kültürüyle yetişmiş aydınlardır. Bunlar imparatorluktan arta kalan topraklar üzerinde bilinen ulus-devletlere benzemeyen ve fakat devlete, yani Osmanlı hanedanına bağlılık temeli üzerinde bir Osmanlı milleti yaratmayı amaçlamaktaydılar. Bu da başka yerlerde de az çok benzer şekillerde kendini gösteren bir reflekstir. Örneğin Alman İmparatorluğunda ve bilhassa Avusturya Macaristan topraklarında...

Ezilen ulusların kültürel özerkliğe kavuşturulmasıyla imparatorlukların parçalanmasını önlemek isteyen, yahut ulusçuluğu geri ve kötü bir eğilim olarak kabul eden fikir akımlarının buralarda yayılması tesadüf değildir. Bu fikirlerin sosyal demokratların sol diye kabul edilen kanatları arasında kendini göstermesi ise, (bunların sonradan sosyal-emperyalist olarak anıldıklarını unutmazsak)hazindir, fakat şaşırtıcı değildir. Genç Osmanlıların arayışları da Osmanlı gerçekliği üzerinde paralel gelişmeleri ifade eder.

Genç Osmanlıların esas olarak «Devleti kurtarmak» noktasında odaklanan arayışları bir «Osmanlıcılık» ideolojisinde ifade bulmuştur. Bu «Osmanlı» kavramı Osmanlı tebasındaki çeşitli din ve milliyetlere mensup toplulukları eşit siyasî haklara sahip olarak ve ortak bir vatan kavramı etrafında ve elbette meşrutî bir monarşi idaresi altında yaşamaya razı etmeyi hedefliyordu. Millet de buna razı olanların hepsinden oluşacaktı. Buna göre bütün Osmanlılar imparatorluğun eşit haklara sahip vatandaşları olarak kabul edilecek ve bu sayede devlete bağlanmaya razı edileceklerdi. Bu devlete bağlılık üzerine kurulu ve devlete hizmet etmekle terfi eden milliyetçilik anlayışıyla böyle davrananları milletten sayıp davranmayanları milletin dışında sayma davranışın Cumhuriyet tarafından da tevarüs edildiği ve hala kendini göstermekte olduğu da şaşırtıcı olmamalıdır. Zaten genel olarak da Milletler Cemiyeti veya Birleşmiş Milletler dendiğinde de kastedilen devletler değil midir?

Tanzimat ile ilk adımlarını atan «batılılaşma»nın ürünü ve devamı sayılması gereken bu akım aynı zamanda da İngiliz ve Fransız emperyalistleri tarafından desteklenen ve hatta dayatılan bir «modernizasyonu» temsil etmekte idi. Bu hareketin asıl sonucu da Birinci Meşrutiyette görüldü. 1876 Kanunu Esasisi bir bakıma bu hareketin manifestosu gibidir. Ama birinci Meşrutiyetin kısa ömrü nedeniyle belki son sözleri gibidir.

Bu ilk Osmanlı Anayasasının birinci bölümü, devletin bölünmez bütünlüğü, saltanat ve hilafet kurumları vb.nin

tarifine ayrılmıştır. İkinci bölümü ise yurttaş haklarını tarif eder ve yurttaş tanımını da burada yapılmaktadır; birkaç çarpıcı maddeyi hatırlamakta yarar var:

“MADDE 8.- Osmanlı Devletinin tabiyetinde bulunan bireylerin hepsine hangi din ve mezhepten olur ise olsun istisnasız Osmanlı denir ve Osmanlı sıfatı kanunen belirlenmiş olan durumlara göre oluşur ve korunur.

MADDE 11.- Osmanlı Devletinin dini islâmdır. Bu esasa bağlı kalınarak asayiş ve genel adabı ihlâl etmemek şartı ile Osmanlı ülkesinde bilinen bütün dinlerin serbest biçimde icrası ve çeşitli cemaatlere verilmiş bulunan mezhep ayrıcalıklarının önceden olduğu gibi sürdürülmesi devletin koruması altındadır.

MADDE 16.- Bütün okullar Devletin gözetimi altındadır. Osmanlı tebasının eğitiminin birlik ve düzen doğrultusunda olması için zorunlu olan her türlü gerek yerine getirilecek ve çeşitli milletlerin inançlarının gereği olan eğitim usullerine halel getirilmeyecektir.

MADDE 17.- Din ve mezheplerinden bağımsız olarak Osmanlıların tamamı kanunlar karşısında ve haklarını kullanmak ve ödevlerini yerine getirmek bakımından eşittir.

MADDE 18.- Osmanlı tebasından olanların Devlet hizmetinde istihdam edilebilmeleri için devletin resmi dili olan Türkçeyi bilmeleri şarttır.”

Bu maddelere bakıldığı zaman birinci Meşrutiyetçiler ile Kuvayı Milliyecilerin ve onların eliyle kurulan cumhuriyetin akrabalıklarını fark etmemek elde değildir. Ama ikinci meşrutiyetin arkasındaki İttihat Terakki hareketinin bu birinci Meşrutiyetçilerle aynı özlüde yakın olmadıklarının da altını çizmek gerekir.

İki meşrutiyetin kurulmasına öncülük eden akımları genel olarak jön Türkler diye anmak adettendir. Ama özellikle milliyetçiliğe yaklaşımları bakımından genç Osmanlılar ile İttihatçıları ayırt etmek gerekir.

Basitleştirmek için şöyle demek de yanlış değildir:

birinci meşrutiyetin ve genç Osmanlılar hareketinin «milliyetçiliği» Namık Kemal'de ifadesini bulan anlayış iken, ikinci meşrutiyet ve İttihat Terakki'nin milliyetçiliği Ziya Gökalp'in Turancı-Türkçü çizgisinde ifade bulur. Bu bakımdan Kuvayı Milliye hareketi ise ikinciden çok birinciye yakındır. Kendini İttihat ve Terakkiden ayrı tutmak istemesi de bundandır. (*) (*) Gerçi Kemalist hareket Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Türkçülük çizgisine yönelecektir Kuvayı Milliye hareketinin söylemi ve bileşimi göz önüne getirildiği takdirde, bu hareketin Türkçü ve cumhuriyetçi olamayacağını anlamak zor değildir. Zaten Kemalizmin önce hilafet ve saltanata karşı sonra da Türkçülük istikametinde evrilmesi ile Kuvayı Milliye kadrolarının nasıl ayrıştığı ve karşı karşıya geldiği de bunu göstermektedir. (Cumhuriyetin kurulmasından itibaren Kemalist hareketin böyle bir evrim geçirdiği bir olgu olsa da, konumuz itibariyle cumhuriyet öncesi Kuvayı Milliye üzerinde durmak gerekiyor).

Bununla birlikte sorunun bu ideolojik farklılıktan daha önemli bir yanı vardır. İki ayrı milliyetçilik vurgusu dünya çapında bir paylaşım kavgasına hazırlanmakta olan emperyalist kamplardan birine veya ötekine yakın durma eğilimi ile de örtüşür.

İttihat Terakkici Jön Türkler'in Farkı

Tanzimat ve birinci meşrutiyetin Osmanlı devletinin dağılmasına engel olma gayretinin bir ifadesi olduğu doğru olsa bile, bunun işe yaramadığı da açıktır. Kırım savaşıdan beri Rusya'ya karşı Osmanlı devletinin arkasında duran Fransa ve İngiltere'nin desteklerine rağmen, Rusya Osmanlı topraklarındaki gayri Müslim toplulukları etkileyip kendi tarafına çekme gayretlerinden vaz geçmiş değildir. Ne Tanzimat ne de Meşrutiyet bu müdahalelerin önünü alamamıştır. Aksine, bu süreç sonuçta 1877'de «93 Harbi» diye bilinen savaşın patlamasına varacaktır.

Savaşta Osmanlı Ordusu hem doğuda hem de batıda hezimete uğradı. Doğu'da Elviyeyi Selase denen Kars, Ardahan

ve Batum 40 yıl Rusya sınırlarında kalmak üzere Rusya'nın eline geçti. Batı'da Rus orduları İstanbul eteklerine kadar, yani Ayastefanos'a (Yeşilköy) kadar geldi.

Bu hezimetin iki önemli sonucu var: birincisi bu durum karşısında İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya karşı Osmanlı'yı desteklemekten vazgeçip Osmanlı'yı Rusya ile beraber parçalama yoluna girmeye yöneleceklerdir. Bu bir bakıma Antantın temellerinin de atılması demektir. Aynı zamanda da Osmanlıcılığın arkasındaki desteğin sona ermesi demektir bu. Nitekim bu savaşla birlikte genç Osmanlılar hareketinin ürünü olan anayasa rafa kalkacak, meclis kapatılacaktır. Aynı zamanda Kayzer Wilhelm'in 1889'da İstanbul'u ziyaret etmesiyle başlayıp Osmanlı ordusunun alman tüfekleri ile donatılması Berlin-Bağdad demiryolu anlaşmasının imzalanması ile gelişip meşhur Alman çeşmesi ile mühürlenmiş yakınlaşmanın yolu da bu süreçte açılacaktır. Bu aynı zamanda Osmanlıcılıktan Turancılığa doğru yönelimin önünün açılmasıdır.

Bu iki çizgi arasındaki ayrımı daha net görebilmek ve sürecin hangi saiklerle ilerlediğini kavramak için iki meşrutiyet arasındaki 40 yıllık «istibdat devri» de denen Abdülhamit dönemini hatırlamak gerekiyor.

İki Meşrutiyet Arasında Abdülhamit'in İslamcı Osmanlıcılığı

Osmanlıcılıktan Turancılığa geçiş bir çırpıda olmuş değildir. Gayri Müslim Osmanlı tebasını «Osmanlı milleti» çatısı altında tutmanın mümkün olmadığını ortaya çıkması ile birlikte, Abdülhamit, savaştaki hezimetin sorumluluğunu Osmanlıcılığın üzerine atarak meclisi kapatır anayasayı rafa kaldırır. Birinci Meşrutiyet ile sonrasındaki dönemi istibdat ve meşrutiyet eksenine göre karşılaştırmak yaygın bir reflekstir. Oysa bu tutum özgürlük ve demokrasinin ölçülerini padişahlık çerçevesinde kavramaya sürükler. Dahası bu

mantıkla ikinci meşrutiyetle birlikte gelen İttihat Terakki rejiminin istibdad döneminden daha «demokratik» bir rejim olduğu fikrinin önü açılır. Bu mantık, Cumhuriyet adı altında kurulan gerici diktatörlüğün hepsinden ileri bir demokratikleşmeyi temsil ettiği Resmi Tarih tezinin kapısına kadar götürür. Bu bakımdan sayısız yorumda bu yönüyle ele alınıp işlenen iki meşrutiyet arası dönemi Osmanlı milleti oluşturma bakımından nasıl bir süreklilik ve farklılık gösterdiği açısından hatırlamak daha anlamlı olacaktır.

Meclisin kapanması ve Anayasanın rafa kaldırılmasının ardından "Osmanlı milleti" yaratma girişimleri de rafa kalkmış değildir. Hatta bilakis bu uzun döneme bu arayış damgasını vurmaya devam eder. Şu farkla ki bizzat halifenin eliyle yaratılmaya çalışılan Osmanlı milleti kavramının yanında ve hatta onun yerine «İslâm milleti» ya da «İslâm ümmeti» söylemi öne çıkacaktır. Bu tutum açıktır ki Tanzimat ve Meşrutiyetin nafile çabalarından hareket ederek hiç değilse Osmanlı topraklarında yaşayan Müslümanları devlete bağlı tutma arayışını ifade etmektedir.

Hamidiye alaylarının kurulması ve Rusya'nın desteklediği Ortodoks-Gregoryen Ermenilere karşı Hamidiye alayları eliyle başlatılan ve Süryanilerle alevi Kürtleri de dışarıda bırakmayan katliamların başlaması da bu döneme denk düşer. «Dış güçlerin kısıktığı gayrimüslimlere karşı vatanın ve hilafetin bütünlüğünün savunması söylemi» esas olarak bu dönemde şekillenmiştir.

İkinci Meşrutiyet döneminde Osmanlı İslam formülünün yanına Türkçülük eklenecektir. Padişahı ve hilafetten ziyade devlete bağlılık öne çıkacaktır. Nitekim kendisi de kürt olan Ziya Gökalp'in ünlü Vatan şiiri İttihat ve Terakki'nin Türklük tasavvurunun nasıl bir anlam ifade ettiğini ortaya koyar:

"Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur,

Köylü anlar mânasını namazdaki duanın...

Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kuran okunur

Küçük büyük herkes bilir buyruğunu Huda'nın...

Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın!"

Burada söylenenler CHP tarafından ancak 1930'larda tekrar gündeme getirilecektir. Ama Kuvayı Milliye hareketine damga vuran çizginin bu söylemle bağdaşmaz olduğu açıktır. Nitekim Birinci Meclisin oluşumu da bu aykırılığa açıkça tanıklık etmektedir.

Birinci Meclis Her şey Olabilir Laik bir Cumhuriyetin Temellerinin Atıldığı Yer Olamaz

Cumhuriyetin temellerinin atılması diye anlatılan Büyük Millet Meclisinin açılış seremonisini tarif eden bildiri şunları söyler:

Bu protokolün laik bir zihniyeti yansıtmadığı açıktır. Ama bir Türkiye Cumhuriyeti kurma davetiyesi olmadığı da o kadar açıktır. Zaten Meclis tutanakları da baştan aşağı buna tanıklıktır:

"Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerinizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi olanı biteni dinleyip andıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzum gördü. İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bazı hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilayetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Anteb'in, Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silahına sarılan milletdaş ve dindaşlarımızı yine size mahvettirmek için Padişah ve Halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi Halife ve Padişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu'nun şunun, bunun elinde parça parça kalmasına mani olmak, payitahtımızı yine anavatanı bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz Cenabı Hak ve Resulüekremi namına yemin ederiz ki, Padişaha ve Halifeye

isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan maksat vatani müdafaa eden kuvvetleri aldatılan Müslümanların elleri ile mahvetmek ve memleketi sahipsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hind'in, Mısır'ın başına gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın, İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını velhasıl vatanın düşman istilasına uğramış kısımlarını müdafaa edenleri din ve milletlerinin şerefleri için kan döken kardeşlerimizi arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisi'nin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Ta ki, din son yurdunu kaybetmesin. Ta ki, milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşman üzerimize gelmeyeceğini resmen ilan etti. O'nun candan özlediği aramızda nifak ve şikaktır. Allah'ın laneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve tevfiği Halife ve Padişahımızı, millet ve vatani kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın .”

Bu meclisin bir Cumhuriyetin temellerinin atıldığı yer olup olmadığını tartışmak bile abestir. Bu meclis hakkında söylenebilecek şey açılışından birkaç gün önce fiilen dağıtılan Osmanlı meclisi mebusasının adres değiştirerek yeniden toplanmış olduğudur. Eğer meclisin feshedilmesi İkinci Meşrutiyetin sona ermesi ise bu meclisin de Üçüncü Meşrutiyet meclisi olarak anılması gerçeğe çok daha yakındır. Sivas kongresinin çerçevesini çizdiği ve Osmanlı meclisinin son gizli oturumunda da oylanarak ilan edilen Misakı Milli'nin Birinci Meclisin de temeli olduğu düşünülür ise, Osmanlı meclisi ile büyük millet meclisi arasındaki süreklilik barizdir. Bu misakı Milli ise güya emperyalizme ve padişah ve hükümetinin teslimiyetçi tutumuna karşı bir başkaldırı belgesi olduğu efsanelerin en büyüklerinden biridir. Oysa Misakı Milli bir bakıma Mondros Mütarekesinin şartlarını tekrarlayan ve buna riayet edilmesinin bekçiliğini yapmak üzere edilen bir yemindir. Bu yeminin de cumhuriyet ile bir alakası yoktur. 6 maddelik kısa bir metin olan bu Misakı Milli metninin Mondros Mütarekesi metninde yer almayan tek maddesi şudur:

“4. İslam Halifeliği'nin, Osmanlı Saltanatı'nın ve hükümetin

merkezi Istanbul şehriyle, Marmara Denizi'nin (Boğazlarla birlikte) güvenliği korunmalıdır. Bu şartlara uyularak, Akdeniz-Çanakkale ve Karadeniz-Istanbul Boğazları'nın dünya ticaretiyle ulaşımına açık tutulması için bizim de ilgili devletlerle birlikte vereceğimiz karar geçerli sayılacaktır. ”

Bu bakımdan Kuvayı Milliye hareketinin hiçbir aşamasında «cumhuriyetçilik» ilkesinin izine rastlanmamaktadır. Hilafet ve Saltanatın lağvedilmesine varan süreç, sahici tarihsel seyri tarih akışı takip edilerek kavrandığında bir cumhuriyet yönünde gelişen bir hareketin akla gelmesi bile mümkün değildir. Böyle bir tarih ancak Cumhuriyet kurulduktan sonra retrospektif biçimde yazılabilir; öyle de olmuştur.

Zaten Cumhuriyetçilik ilkesi adı Halk Fırkası olan partinin 1927'deki ikinci kurultayında bu partinin ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Üstelik o zaman henüz altı ok kavramı bile yoktur. Bu kongrede "Cumhuriyetçilik", "Halkçılık", "Milliyetçilik", "Laiklik" partinin dört temel ilkesi olarak benimsenmiştir.

"Devletçilik" ve "Devrimcilik" ilkeleri ise ancak 1931'de benimsenecektir. Altı okun tarif edilmesi de bu kurultayda olmuştur. İlginç olan ve altı çizilmesi gereken ise şudur: Cumhuriyetçilik ilkesinin benimsendiği bu kongre aynı zamanda Resmi Tarih referans belgesi sayılabilecek olan Nutuk'un okunduğu kongredir.

Cumhuriyetin baştan beri «bir milli sır» gibi saklı tutulan asıl hedef olduğu hakkındaki efsane ancak bu kongreden geriye bakıldığında yazılabilir; ve ancak tarihe bu resmi tarihin gözlüğü ile bakıldığı takdirde Kuvayı Milliye hareketinin cumhuriyetçi ve laik bir devlet kurma hareketi olarak görülmesi mümkündür. Bununla birlikte, bu gerçeklere rağmen sahiden bir cumhuriyeti hedefleyenlerin mecburen bu harekete umut bağlamasının anlaşılmasında bir şey olmadığını düşünenler hala az değildir. Bu noktadan bakıldığında o zaman

için de sahici cumhuriyetçilerin benzeri bir umut ile Kuvayı Milliye hareketinin cumhuriyete yönelmesi için sabırlı bir gayret gösterdiğine inanmaya ramak kalır.

Halbuki o yıllarda böyle bir umutsuzluk ile mucizelere bel bağlamaya gerek yoktu. Resmi Tarih ve ona boyun eğenler en çok bu gerçeğin üstünü örtmek istemektedir.

Kuvayı milliyecilerin aklında cumhuriyet fikri daha yokken aynı topraklar üzerinde gerçekten cumhuriyetçi olan hareketlerin var olduğu üzerinde durulması gereken bir başka gerçektir. En az bilinip hatırlatılardan başlarsak Kuvayı Milliye hareketinin mahiyetini anlamak daha kolay olur.

19 Mayıs Önce Anadolu'da Bir Cumhuriyet Girişimi Vardı

Daha Kuvayı Milliye teşkil etmeden önce, 1917 devrimine katılan Rus birliklerinin bulunduğu Erzincan'da bir Ermeni-Kürt Şurası kurulmuştu. Bu şura o sıra Rusya'nın çeşitli bölgelerinde kurulanlar gibi bir Sovyet cumhuriyeti kurma yönünde bir girişimi temsil etmektedir. Büyük ölçüde o zaman devrime destek veren Taşnak partisinin etkisi altındaki Ermenilerin yanı sıra kimi Dersim aşiretlerinin de bizzat katıldıkları bu şura, bölgede yaşayan ermeni ve kürt olmayanların da ilgisine ve desteğine mazhar olmuştur.

Hacette Üniversitesinde okutulan *Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Dersi'nin* Dr. M. Derviş Kılınçkaya tarafından hazırlanmış olan notlarında da bu tabloya işaret ediliyor:

"İngilizler, bölgedeki etnik çatışmaların durdurulmasını, Erzurum, Erzincan, Bayburt ve Sivas bölgelerinde bir dizi şuralar kurulduğunu ve bunların hemen önlenmesini istemiş, aksi halde kendilerinin bölgeye müdahale edeceklerini bildirmişlerdi. Bunun üzerine hükümet Samsun yöresinde durumu yerinde inceleyip gereken önlemleri almak ihtiyacını duymuş ve bölgeye güvenilir birisinin gönderilmesi için harekete geçmiştir.

Damat Ferit Paşa kabinesi o bölgeye değerli fakat kendi isteklerine göre davranacak bir komutanın gönderilmesini düşünüyordu.... Padişah ve hükümet, dürüst, güvenilir ve iyi bir asker olduğu bilinen ve İttihatçılarla arası açık olan Mustafa Kemal Paşa'yı 30 Nisan 1919'da 9. Ordu Müfettişliğine tayin etmeyi uygun buldu. Mustafa Kemal Paşa 'ya görevi sırasında bütün askeri ve sivil makamlara emretme yetkisi de verildi."

Erzurum, Erzincan, Bayburt ve Sivas, Erzincan şurasının kurulduğu alanı ifade eder; şura da sovyetin o zamanki Türkçe karşılığından başka bir şey değildir. Sovyet cumhuriyeti ise «en demokratik burjuva cumhuriyetinden milyon kez demokratik bir cumhuriyet» (Lenin) olarak tarif edilir. Demek ki buradan bakıldığında, Resmi Tarihte 19 Mayıs'ta cumhuriyeti kurmak üzere Samsun'a çıktığı yazılan 9. Ordu Müfettişi'nin resmi görevinin İngilizlerin isteği üzerine bir başka cumhuriyet girişimini önlemek olduğu görülüyor.

O sırada Osmanlı Ordusunun Şark Cephesi komutanlarının davranışlarının da emperyalizme karşı bir kurtuluş hareketi başlatma kaygısından çok bu ve buna paralel gelişmelerin doğurduğu endişelerle ilgisi olduğunu tasavvur etmek zor değildir. Sanki kasten Erzincan şurasının yanıbaşında toplanan Erzurum ve Sivas Kongrelerinin Ermenilik ve Rumluk tehlikesinden bahsetmelerinin, kızıl ordunun koruması altındaki Ermenilerle alevi Kürtlerin birlikte oluşturduğu bu hükümete karşı Sünni Kürtleri yanlarına çekme gayretini ifade ettiğini düşünmek de zorlama değildir. Hatta Kuvayı milliyecilerin Saltanat ve Hilafeti kurtarma söyleminin Ekim devriminin Anadoluya yayılmasına karşı gerici bir tepkiyi ifade ettiği de bu olguya bakıldığında berraklaşmaktadır.

Bir adım daha ilerleyelim; Erzurum ve Sivas Kongrelerinde bahsedilen vatanın bölünmesi tehlikesi İngilizlerin kaygılandığı gelişmeden başka ne olabilir?

O zaman henüz Sevr anlaşması imzalanmış değildir. Hem Erzurum ve Sivas kongrelerinin hem de Birinci Meclisin

Mondros mütarekesine karşı bir hareket olmadığı da bellidir. Zira bu hareketin amentüsü olan Misakı Milli ana hatlarıyla Mondrostaki karar ve sınırların korunmasını dile getirmektedir.

Kuvayı Milliye hareketinin başlangıcında dile getirilen bölünme tehlikesi besbelli Ermeni ve Kürtler arasında yayılan ve Erzincan Şurası ile somut bir olgu haline gelen özgürlük arayışını kastetmektedir. Zaten Erzurum ve Sivas kongrelerinde açık seçik tartışıldığı gibi, galip devletlere karşı bir mücadeleden söz etmemeye özen gösterilmektedir.

Kuvayı Milliye'nin bu karakteri Rus birliklerinin 1919 baharında Brest Litovsk anlaşmasına uygun olarak bölgeyi terk etmesinden sonra daha da açıklık kazanmıştır. Sivas kongresinin ardından da bölgede Ermenilere ve Kürtlere karşı saldırılar başlamıştır. Kuvayı Milliye'nin başlıca askeri hareketleri zaten tümüyle bu alandadır. Batı cephesinde Yunanlılarla yapılan çarpışmaların dışında, özellikle doğu cephesinde Kuvayı Milliyecilerin herhangi bir yabancı kuvvete karşı savaştığı vaki değildir.

Bunun anlamı gayet açıktır: güya anti emperyalist bir hareket olarak tasvir edilen Kuvayı Milliye hareketi esasen bir iç savaş hareketidir; nitekim Yunan ordularına yönelmeden önce Çerkes Ethem'in ordularına saldırması da bunu bir başka yönden doğrulamaktadır.

Erzincan Şurası Koçgiri'deki direnmenin kırılmasının ardından Batı Dersim'deki Yeşilyazı'da 1921 yılında kendini feshetmiştir. Bu aynı zamanda Ankaradaki meclisin hilafet ve saltanata bağlılık söylemini yavaş yavaş terk edeceği ve bu nedenle hem Kuvayı Milliye'nin ilk kadroları arasında ayrılıkların baş göstereceği dönemecin yaklaştığını anlatır; hem de bu harekete destek veren Sünni Kürt aşiretlerine karşı saldırı hazırlıkları bu noktadan sonra başlayacaktır (Diyab Ağa ve Cemile Çeto gibi alevi-Kürt hainlerinden başlamak kaydıyla!) Kemalistlerin Erzincan şurasından başlayıp Koçgiriden geçerek bu hareketin izini sürmesi ise 1938'de Dersim'deki direnişin kırılmasına kadar kesintisiz sürmüştür.

Resmi Tarih ve onun dümen suyunda giden sözümona gayrı resmi tarihçilerin bir çoğu yıllardır Hilafet ve Saltanatı kurtarmak için yola çıkan Kuvayı Milliye hareketinin aslında bir cumhuriyet hatta demokratik ve laik bir cumhuriyet kurmak üzere oluşturulmuş bir devrimci hareket olduğu hakkında türlü cambazlıklar yaparak ciltler dolusu kitaplar yazmışlardır. Ama aynı döneme rastlayan Erzincan Şurası'nın cumhuriyet girişimi hakkında bölük pörçük anılar ve kimi makalelerin dışında bir kaynağa rastlamak olanaksızdır.

Oysa Kuvayı Milliyecilerin cumhuriyetçi olduğuna dair efsanelerin perdesini aralayabilmek için bu olguyu göz önünde bulundurmak şarttır.

TKP Önderleri Hilafeti ve Saltanatı Kurtarmak İçin mi Anadolu'ya Gelmişti; Cumhuriyete karşı Oldukları İçin mi Katledildiler?

Kuvayı Milliyenin bu karakterini görebilmek için bir başka olguya daha işaret etmekte yarar var. Halk fırkasının Sivas kongresinde kurulduğu hakkındaki resmi tarih maddesini bir an için göz ardı edersek, bırakalım Cumhuriyet Halk Fırkasını, daha ortada Halk Fırkası diye bir parti bile yokken, 1920 Eylülünde Bakü'de Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası adıyla TKP kurulmuş ve programına şu sözleri yazmıştı:

"1. Totaliter rejimlerde işçi halk zorba hükümdar ve memurların zulmü altında ezildiği gibi, demokratik denilen meşruti hükümetlerde de idare parlamentarizm ve halkçılık adı altında imtiyazlı tabakalar, yine vali ve hanların temsil ettikleri zenginler elinde tekel haline giriyor.....

2. İşçi ve köylü şuralar cumhuriyeti ise, emek sarf etmeksizin yaşayan asalak sınıflar hariç olmak üzere halkın çokluğunu etrafında toplayarak işçilerin işleticiler tarafından soyulmasına son verecek her türlü çareleri temin eder. ...

3. Parti, halkçılığın en yüksek bir şekli olan işçi ve köylü şuralar cumhuriyetinin tesisi yolunda yorulmaksızın

çalışmak ve bunun için öncelikle propaganda ve yayınları ile ezilen sınıfların egemen olmasını temsil eden bu hükümet şeklini kendilerine sevdirmeyi görev bilir.”

Bu sade satırlar hilafet ve saltanata övgü düzmeye gerek olmadan laik ve demokratik bir cumhuriyetin hangi yoldan ve nasıl bir biçim altında kurulabileceğini tasvir etmektedir.

Oysa hem T.C.'nin Resmi tarihi, hem de Mustafa Suphi ve yoldaşlarının katledilmesinin ardından hararetle Kemalistlerin kuyrukçuluğunu yapmaya koyulan Şefik Hüsnü'nün önderliğindeki TKP'nin resmi tarihi, tam aksi yöndeki bir söylemde ağız birliği etmektedir. Meğer Mustafa Suphi ve arkadaşları bu programı hayata geçirmek ve bir işçi köylü şuraları cumhuriyetinin kuruluşuna önderlik etmek için değil, Kuvayı Milliye'yi desteklemek üzere Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir.

Bu efsaneye göre Kuvayı Milliye hareketi emperyalizme karşı savaşmakta idi; hilafeti ve saltanatı yıkıp laik bir Cumhuriyet kurmaya hazırlanmaktaydı. Bu durumda TKP'nin bu hareketi desteklemek istemesinin gayet tabii olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Oysa bu takdirde dahi izah edilmesi mümkün olmayan bariz çelişkiler ve üstü örtülemeyen olgular vardır.

«İşçi ve Köylü Şuraları Cumhuriyeti» kurmayı dolaysız siyasi hedefi olarak ilan eden ve o sırada Rusya'da kurulmakta olan Sovyet cumhuriyetleri birliği gibi «özgür ulusların özgürce birleşmesine dayalı federasyon usulünü» savunan TKP'nin önderleri, niçin Rus devrimine paralel olarak gelişmiş bulunan Erzincan Şurasını değil de, bu şurayı yok etmeye yönelip, Ermenileri ve Kürtleri kırmakla meşgul olan Kuvayı Milliye'yi desteklemek için Anadolu'ya gelir?

Diyelim ki bu maksatla gelmiş olsunlar; o sıra güya hem «7 düvele» karşı savaş açmış bulunan, hem de kurtarmak için yemin ettikleri Padişah ve onun hükümeti ile uğraşan Kuvayı

Milliyeciler kendilerini desteklemeye geldiği söylenen TKP'nin önderlerini hangi nedenle alalecele katletme mecburiyeti görmüşdürler? Bu soruların cevabını vermek bir yana, sormak bile pek adetten değildir. Bunun yerine ilkokuldan itibaren şırıngalanan resmi tarihin kurgusunu tekrarlama tutumu egemendir.

Oysa resmi tarih çizgisinde yazılan efsanelere göre bile, Mustafa Kemal aslında bir cumhuriyet kurma hedefini 1922 yılının sonuna doğru, hilafet ve Saltanat birbirinden ayrılıp, birer birer lağvedilir iken bu niyetini açıklamıştı. O tarihe kadar da bu amacını «milli bir sır gibi» saklayarak, Hilafet ve saltanatı kurtarma yeminine bağlı kalmaya özen göstermişti.

O halde TKP'nin önderleri hilafeti ve saltanatı kurtarması için mi Kuvayı Milliyeyi desteklemeye geliyordu? Yoksa Kuvayı Milliyecilerin aslında bir cumhuriyet kurmayı tasarladıklarını herkesten önce bildikleri için ve cumhuriyetin saltanattan ileri bir adım olduğuna inandıkları için mi Kuvayı Milliye'yi desteklemeye geliyordu?

Görülebileceği gibi bu soruları sorup yanıtlarını bulmak ile uğraşmak akla ziyandır. Kuvayı Milliye hareketinin baştan itibaren ve planlı biçimde saltanat ve hilafeti ortadan kaldırıp bir cumhuriyet kurmak üzere kurulmuş bir siyasi hareket olduğunu benimseyip, bütün gelişmeleri bu saptamaya yudurarak yorumlamak daha zahmetsizdir.

Zaten farklı düşünceleri yasaklayan ve başka türlü düşünmeyi imkansız sayan bütün totaliter ideolojiler düşünmeyi yasaklamakla kalmayıp insanları düşünme zahmetinden kurtaracak hazır kalıplar üzerine oturur. Bütün resmi ideolojiler kolaylıkla akılda tutulabilecek pürüzsüz ve sade formüller üzerine kurulur. Ve bu niteliklerini koruyabilmeleri için de «kafa karıştırıcı» (resmi ideolojilere göre düşünmek bu kodla tanımlanır) bütün girişimleri şiddetle önleme gereği vardır. T.C. nin resmi ve hakim ideolojisinin de böyle kurgulanmış olmasında ve güya istibdada karşı kurulmuş bu cumhuriyetin tarihi boyunca en tehlikeli düşmanların düşünce

suçu denen suçlu işleyenler olmasında da şaşılacak bir şey olmasa gerekir.

Mamafih, Saltanat ve Hilafetin yıkılıp yerine bir Cumhuriyet kurulması hedefinin neden ve tam olarak ne zaman, Kuvayı Milliye'nin gündemine geldiği konusunu kavramak için son olarak emperyalistlerin ne zaman böyle bir değişime ihtiyaç duyduğu üzerinde de biraz kafa yormak gerekiyor.

Emperyalistlerin Sevr'den Vaz Geçip Lozan'a Razi Olmalarının Asıl Nedeni Rus Devriminin Gelişmesidir

Emperyalist savaşın galibi Antant devletlerinin ne zamana kadar kendi denetimleri altında bir halife ve padişah olmasını bir avantaj olarak gördükleri ve ne zaman bir halifenin olmamasını tercih ettiğini görebilmek için Rus devriminin evrimini göz önünde bulundurmak gerekir. Zira bu etken saltanatın ve hilafetin kaldırılmasını Kuvayı Milliyecilerin cumhuriyet ilkesine bağlılından daha fazla belirlemiştir.

1916'da İngiltere ve Fransa arasında bağlanan ve Rusya'nın da onayladığı gizli plana göre, Sykes Picot anlaşmasına uygun bir harita çizildiği takdirde, Sevr'de çizilen haritaya uygun bir tablo çıkmaktadır. Tek fark bu anlaşmaya göre Rusya'nın payına düşmesi gereken ve ateşkes imzalandığı zaman büyük ölçüde Rus birliklerinin kontrolü altında olan topraklar üzerinde bir değişiklik vardır. Sovyet hükümeti Osmanlı topraklarında bir hak iddia etmediğini açıklamış ve Brest-Litovsk anlaşmasıyla Çarlık ordularının işgal ettiği topraklardan çekilmişti. Bu durumda galip devletler, savaşa son anda ortak olan ABD'ye Çarın hissesinin verilmesinde mutabakata vardılar. Bu şartlarda ABD'nin himayesinde bir Ermenistan ve Kürdistan tarif edildi ve Mondros haritası değişti.

Ama 1922'ye gelindiğinde tablo değişmişti. Kızıl ordunun zaferi kesinleşmiş, beyaz ordular tamamen dağılmış, Kronstadt ayaklanması emperyalistlerin istismarına fırsat vermeden bastırılmıştı. Bolşeviklere karşı uzun müddet

direneceği sanılan Orta Asya ve Kafkasların Müslüman nüfusa sahip ulusları birer birer Sovyet Cumhuriyetlerine katılmaya karar vermekteydiler. Kafkasya ve özellikle Doğu Ermenistan da öyle. Bu şartlarda Wilson prensipleri denen çizgide güya ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının savunusunu dış politikasının önemli bir unsuru haline getirmiş olan Amerikan mandası altında bir batı Ermenistan'ın Erivanla birleşmek istemesi olasılığı kuvvetlenmekte idi.

Öte yandan Kürtlerin Koçgiri'deki direnişi kırılmış olsa bile, Dersime çekilenler hala teslim olmamış ve yenik düşmemiştiler. Doğu'da Simko hareketi, Güney'deki şeyh Mahmut Berzenci hareketi tamamen tasfiye edilebilmiş değildi. Bu şartlarda kuzeyde ABD mandası altında bir özerk Kürt devletinin varlığı bütün bölgenin dengesini bozmaya aday bir dinamik oluşturuyordu. Emperyalistler açısından Sevr haritasında ısrar etmek demek, Rus devriminin bu harita boyunca ilerlemesine yol vermek anlamına gelecekti. 1922 dönemecine gelindiğinde Kuvayı Milliye'nin ne yapıp yapmadığından bağımsız olarak Antant devletlerinin Sevr'de çizilen tabloyu yeniden ele almalarına ihtiyaç vardı.

Öte yandan Rusya'daki iç savaş sürdüğü müddetçe emperyalistlerin tutsağı durumundaki bir halife emperyalistler açısından önemli bir silah oluşturabilecek iken, bu savaşın sona ermiş olmasıyla hilafetin anlamı da değişik bir önem kazanmaktaydı. Savaşın galipleri olan İngiltere Fransa ve İtalya'nın her birine paylaştıkları Osmanlı pastasından düşen toprakların hepsi Müslüman nüfusa sahip topraklardı. Bu durumda bu devletlerin egemenliği altında tutacakları toplumların dinen kendilerini bağlı saydıkları bir merci olmasından çok, olmamasında yarar vardı.

Sırf bu nedenle bile hilafet makamının ortadan kalkması herkesten önce Antant devletlerinin (ABD hariç) işine geliyordu. En azından saltanat ve hilafetin kaldırılmasına en son itiraz edecek olanların başında emperyalist devletler geliyordu. Bu nedenle hilafeti ve saltanatı korumaya yemin etmiş olan Kuvayı Milliyeciler direnseler dahi, emperyalistlerin bir yolunu bulup halifelik makamını ortadan kaldırmaya en

azından işlevsiz hale getirmeye ihtiyaçları vardı. Demek ki, Osmanlının mirası olarak Misakı Milli sınırları içinde sayılan kimi topraklardan vazgeçerken Osmanlının borçları borcumuzdur demeyi kabul eden bir Cumhuriyetin kurulmasına en son itiraz edecek olanlar her halde emperyalist devletler olacaktır.

İşte 1922 yılı sona ererken, hilafet ve saltanatın lağvedilip, yerine bir cumhuriyet kurulmasının emperyalistlerin istek ve çıkarlarına aykırı olmadığı açıktı; olmamıştır da zaten. Bu Cumhuriyetin kuruluşunun anti-emperyalist, yani emperyalistlerin iradesine karşı bir gelişmeyi ifade ettiğinin herhangi bir dayanağı yoktur. Aksine Hilafet ve saltanata bağlılık yeminleri eden bir hareketin bu yemini bozmaları için gayret göstermeleri daha makuldu.

İşte Saltanatın ve Hilafetin lağvedilmesi kabaca böyle özetlenebilecek dünya koşullarında gündeme gelmiştir. Padişahlığın sona ermesi ile birlikte kurulan cumhuriyet de bu tuhaf dünya koşullarını fazlasıyla yansıtır.

Saltanat ve Hilafet kalkmıştır ama yerine geçen rejim, Marx'ın başka örnekler için tasvir ettiği gibi, fethederek devraldığı devlet aygıtını parçalamak yerine, onu yetkinleştiren bir karakteri fazlasıyla yansıtıyordu. Bir padişah yoktu, ama temel ilkeleri ile devletin ilkelerini özdeşleştirmiş tek partinin ölünceye kadar başkanı olacağı ilan edilmiş bir cumhurbaşkanı tarifi vardı. Bu cumhurbaşkanı ölünce, yerine otomatik olarak yeni parti başkanı geçecekti; onun da ölene kadar başkan olması peşinen güvence altına alınmıştı. Sadrazamlık yoktu ama başbakan daima değişmez genel başkan yani cumhurbaşkanı tarafından tayin yoluyla belirleniyordu. Ayan meclisi yoktu ama hepsi tek partinin üyesi olan vekillerden oluşan bir meclis vardı.... Vs.

Atatürk «Türk milletinin karakter ve adetlerine en uygun olan idare, cumhuriyet idaresidir.» sözlerini ilk defa 1924 yılında, yani bu cumhuriyet kurulduktan bir yıl sonra söylemiştir. Bununla birlikte, Resmi Tarih efsanelerine göre, oldum olası cumhuriyet ilkesini savunmaktadır.

Hakikaten çocuk yaşlarından itibaren cumhuriyet ülküsüne bağlı mı idi? Cumhuriyetçilik ilkesi Halk Fırkası daha Cumhuriyet Halk Partisi ismini almamışken bile bu partinin temel bir ilkesi mi idi? Bu soruların kanıtlı belgeli bir yanıtını bulmak zordur.

Zaten o nedenle sonradan yazılan bir tarihin böyle bir iddiayı vurgulaması da abestir.

Ama bu tutum bir başka şeyi hatırlatmaktadır:

Napoleon Bonapart imparatorluk tacını yitirdiği zamanlarda «keşke kendi kendimin torunu olsaydım» demişti.

«Cumhuriyetçilik ilkesi ne zamandan beri Kemalizm'in bir temel ilkesi idi» tartışması bir yana, 1923 yılında ilan edilen Cumhuriyetin işte bu sözlerin sahibinin adıyla anılan türden bir cumhuriyet olduğu tartışmasıdır. Bu cumhuriyet bir cumhuriyet kurmak üzere yola çıkmış bir hareketin ürünü değil, bir hükümet darbesi için yola çıkmış sonuçta emperyalistlerin rızası ile bonapartist bir cumhuriyete varmıştır.

